

РОЗДІЛ II.

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖЖЯ: ТРАДИЦІЇ Й ІННОВАЦІЇ

УДК 378:37.091.12.011.3-051:821.161.2

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ КРЕОЛІЗОВАНИХ ТЕКСТІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Ольга Лілік,
доктор педагогічних наук,
доцент кафедри української мови і літератури
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
ORCID: 0000-0002-5187-1944
E-mail: lilik8383@ukr.net

Анотація. У статті розглянуто особливості використання креолізованих текстів у професійній підготовці майбутніх учителів української літератури. Автор характеризує поняття «креолізований текст», акцентує на плюралізмі думок стосовно зазначеної дефініції, аналізує наявні класифікації креолізованих текстів. Лілік О. О. характеризує особливості й перспективи упровадження зазначених текстів у освітній процес закладів вищої освіти, визначає критерії відбору і створення креолізованих текстів викладачами університетів, специфіку розроблення навчальних матеріалів з використанням креолізованих текстів.

Ключові слова: креолізований текст, майбутні учителі української літератури, професійна підготовка, заклади вищої освіти.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні активно здійснюється реформування освітньої галузі в контексті реалізації Концепції «Нова українська школа», у якій сформульовано низку вимог до сучасного вчителя. Зокрема зазначено, що однією з основних характеристик сучасного учителя має бути здатність реагувати на виклики інформаційного суспільства. Він має бути готовим опановувати нові види діяльності, які сприятимуть підвищенню інтересу учнів до навчальних дисциплін, стимулюватимуть їх до розвитку й саморозвитку [7].

Зокрема на сучасному етапі на систему методів і засобів навчання суттєво вплинула інформатизація суспільства загалом і закладів освіти зокрема, впровадження інформаційних технологій у педагогічний процес, використання соціальних мереж широкими масами населення, демасифікація, розвиток феномена кліпового мислення, збільшення обсягу й концентрації графічної інформації тощо.

Одним зі шляхів інтенсифікації освітнього процесу в закладах вищої освіти, засобом стимулювання особистісного і професійного розвитку майбутніх учителів можуть стати так звані креолізовані тексти. Проте для того щоб указані тексти перетворилися на ефективний засіб навчання необхідно створити методику використання креолізованих текстів в освітньому процесі.

Особливості застосування креолізованих текстів в освітньому процесі закладів вищої освіти визначаються низкою факторів, зокрема: напрямом підготовки майбутніх фахівців, сформованістю їхніх особистісних і процесійних рис, специфікою навчальної дисципліни, її завданнями. На сучасному етапі нагальними в освіті стали питання удосконалення системи професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури, що безпосередньо має вплинути в перспективі на якість літературної освіти

молоді, формування її світогляду й морально-ціннісних орієнтирів.

Аналіз результатів останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Креолізовані тексти як художньо-естетичний феномен стали предметом низки наукових розвідок таких дослідників, як О. Анісімова [1], А. Бернацька [2], Л. Большіянова [3], Ю. Сорокін, Є. Тарасов [11] тощо. У контексті нашого дослідження особливого значення набуває праця Ю. Сорокіна і Є. Тарасова «Креолізовані тексти та їх комунікативна функція» (1990 рік), у якій уперше вжито метафоричний термін «креолізований текст» [11]. Узагальнюючи наявні дослідження, зазначимо, що дослідники в основному зосереджували свою увагу на аналізі ідейно-композиційних особливостей креолізованих текстів, створенні класифікацій указаних одиниць, дослідженні їхнього впливу на реципієнтів. На жаль, до сьогодні предметом спеціального наукового дослідження не стали шляхи використання креолізованих текстів в освітньому процесі закладів середньої і вищої освіти.

Метою статті є визначення особливостей використання креолізованих текстів у професійній підготовці майбутніх учителів української літератури.

Виклад основного матеріалу. Термін «креолізований текст» увійшов до наукового обігу порівняно нещодавно, він пов'язаний із дефініціями «креолізована мова» (тобто змішана мова), «креолізація» (первинно означало процес утворення нових етнічних груп унаслідок змішування крові кількох етносів, а потім – процес змішування мов), що походять від слова креоли (від фр. créole; ісп. criollo й порт. crioulo; лат. creare «створювати, вирішувати, виводити»). Варто зазначити, що до сьогодні поняття «креолізований текст» не стало загальноприйнятим, зокрема паралельно вживаються інші дефініції, як-от: полікодовий текст (Г. В. Ейгер, В. Л. Юхт [5]),

ізовербальний комплекс (А. О. Бернацька [2]), лінгвовізуальний комплекс (Л. М. Большіянова [3]), ізоверб (О. В. Міхеєв [8]), семіотично ускладнений текст (О. В. Протченко [10]), відеовербальний текст (О. В. Пойманова [9]). Такі визначення зумовлені складною текстовою організацією, багаторівневістю і багатоплановістю конструкції, оскільки креолізовані тексти є результатом поєднання елементів, що належать до різних семіотичних систем – вербальної та невербальної, чи іконічної, до якої входять ілюстрації (фотографії та малюнки), різні за характером – художньо-образні, декоративні, пізнавальні тощо, а також схеми, таблиці, формули, символічні зображення тощо. Вербальна й невербальна частини креолізованого тексту поєднані на різних рівнях – на змістовому, змістово-композиційному та змістово-мовному.

Із вищеописаними факторами пов'язана й наявність різних класифікацій креолізованих текстів, насамперед вони розподіляються на тексти з частковою та повною креолізацією [1; 8]. У креолізованих текстах із частковою креолізацією вербальні й невербальні компоненти перебувають в автосемантичних відносинах, тобто словесна частина є головною, відносно автономною, а зображальна – факультативною. До цієї групи в основному належать публіцистичні, науково-популярні та художні тексти. Наголосимо, що найбільш самостійними щодо вербального тексту є ілюстрації до художнього твору, оскільки майстерно виконане художником зображення може суттєво впливати на сприйняття вербального тексту, емоційно передавати головну думку літературного твору, образно, наочно тлумачити його. В ілюстрації може відобразитися суб'єктивне сприйняття художника, його бачення предмета зображення. Намальовані образи здатні сильніше, гостріше впливати на читача, запам'ятовуватися та сприяти більш глибокому розумінню прочитаного.

Синсемантичні відношення між компонентами притаманні текстам із повною креолізацією: словесний текст повністю підпорядковується зображенню, він тісно пов'язаний, злитий з ним, а малюнок є облігаторним, тобто обов'язковим компонентом тексту. Подібна залежність елементів притаманна науковим і рекламним текстам, зокрема плакатам, карикатурам, оголошенням тощо [1; 8].

Існує також класифікація навчальних креолізованих текстів за кількісною ознакою наявності вербального й невербального складника [2; 3]: частково полікодові тексти мають переважно словесний компонент, частково вербальні – невербальний компонент (кольори, звуки, графема тощо), власне полікодові – це тексти з відсутнім експліцитним (зовнішнім) вербальним компонентом.

Аналіз художніх особливостей креолізованих текстів дав підстави для висновку, що креолізований текст є полікодовим, у ньому вербальні й невербальні елементи спрямовані на активізацію мозкової діяльності реципієнта. Це обумовлює важливість використання зазначених текстів в освітньому процесі закладів середньої і вищої освіти, актуалізує необхідність визначення теоретичних і методичних основ їх застосування в професійній підготовці майбутніх учителів української літератури.

Насамперед зазначимо, що полікодові тексти (як компонент підручників, посібників, мультимедійних навчальних матеріалів) застосовуються в освітньому процесі упродовж тривалого часу, проте в сучасних умовах змінюються їхні функції, методи і прийоми роботи з ними. А. Габідулліна, досліджуючи навчально-педагогічний дискурс, визначає функції креолізованих текстів, як-от: інформативна, ілюстрації вербального компонента, волонтактивна, метакомунікативна, експресивна, естетична, фактична, технічна [4, с. 246-253]. Указані функції визначаються тим, що для викладача текст є певним орієнтиром діяльності, для студента – певним джерелом

інформації, об'єктом вивчення й розуміння. Для викладача текст є засобом навчання, а для студента – об'єктом. Відповідно, своєрідність навчального тексту загалом і креолізованого зокрема в контексті освітнього процесу полягає в тому, що він одночасно виступає і об'єктом вивчення, і засобом навчання.

Перед професорсько-викладацьким складом постають два основні завдання: по-перше, підібрати або створити креолізовані тексти, які сприятимуть підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури. По-друге, ознайомити студентів з самим поняттям, з видами креолізованих текстів і навчити використовувати їх у подальшій професійній діяльності.

Насамперед зазначимо, що креолізовані тексти мають використовуватися з метою донесення навчальної інформації як засіб її адаптації до специфіки «кліпового» мислення сучасної молоді. Окрім того, актуалізується потреба у використанні зазначених текстів у контексті упровадження дистанційної освіти, а також зростання ролі самоосвіти молодого покоління, яка відбувається як стихійно, так і в процесі виконання самостійної роботи, індивідуальних навчально-дослідницьких проєктів, курсових і магістерських робіт. На сьогодні майбутній учитель має не лише опанувати великий обсяг знань, умінь, навичок, а й навчитися самостійно здобувати знання, працювати з різними джерелами інформації, застосовувати отримані знання, вміння, навички в практичній і професійній діяльності, формуючи необхідні компетенції.

Зазначимо, що використання креолізованих текстів потребує вироблення критеріїв їх добору, зокрема: виховний потенціал вербальних і зображувальних одиниць зазначеного тексту, інформативність, актуальність, адаптованість, доступність, наповненість дидактично

значущими мовними одиницями, урахування психологічних особливостей реципієнтів, стилістична й жанрова довершеність, пошуковий і дослідницький потенціал, спроможність тексту спонукати реципієнтів до словесної творчості, створення креолізованих текстів.

У процесі відбору і складання креолізованих текстів особливу увагу необхідно приділяти їхньому змісту. Зазначені тексти мають бути насамперед цікавими для студентів, вирізнятися певною новизною, спонукати реципієнтів до роздумів, мати проблемний характер. Важливо, щоб текст не просто подавав готову інформацію, а стимулював появу запитань, бажання в студентів висловитися, тим самим активізуючи мовлення. Зміст креолізованих текстів має сприяти виникненню дискусій, у процесі яких викладач спрямовує діяльність студентів.

На жаль, традиційні підручники, які вийшли друком наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. і упродовж попередніх десятиліть були фактично основним джерелом професійних та спеціальних знань, на сьогодні втрачають свою актуальність для сучасного покоління, якому притаманне «кліпове» мислення. Це можна пояснити лінійністю і логічністю структурування матеріалу в традиційних підручниках. Відтак, на часі розроблення нових сучасних навчальних матеріалів, які б базувалися на використанні креолізованих текстів, на основі врахування особливостей сприйняття інформації сучасною молоддю, фрагментарності матеріалу, взаємозв'язків між окремими блоками.

Отже, у процесі оформлення навчального матеріалу у вигляді креолізованого тексту викладачам варто дотримуватися певних умов. Насамперед, необхідно уникати довгого монологічного викладу матеріалу, оскільки увага сучасних студентів дуже швидко розсіюється, тому доцільно відбирати основний матеріал, який варто поділити на невеликі блоки: особливості такого

структурування залежатимуть від дисципліни, теми, характеру матеріалу, навчальної мети. Зазначені блоки можуть бути виділені за тематичним, хронологічним, дисциплінарним принципами. Вони, з одного боку, є самодостатніми одиницями, а з другого – послідовно викладеними ланками одного логічного ланцюга, що дозволяє, по-перше, задіяти лінійні властивості пам'яті людини, а по-друге, урахувати синдром дефіциту уваги. Матеріал, запропонований для вивчення, має бути підібраний так, щоб можна було самостійно і швидко об'єднувати ці відомості в логічні групи.

Для покращення сприйняття креолізованого тексту матеріал доцільно розташувати так, щоб кожна окрема сторінка містила логічно завершений фрагмент тексту, який є самостійним і незалежним від інших сторінок. Це пов'язано з широким використанням електронних пристроїв (планшетів, книжок, ноутбуків): студентам і викладачам зручно опрацьовувати матеріал, якщо він розміщений компактно на окремій сторінці, тобто не потрібно гортати книжку, щоб знайти початок чи продовження тексту.

У професійній підготовці майбутніх учителів української літератури в контексті викладання курсів професійної і практичної підготовки варто використовувати різні види креолізованих текстів. Зазначимо, що в процесі їх відбору й використання ми спиралися на дослідження О. О. Ісаєвої [6]:

– комікси, які є жанром, що об'єднує літературу та образотворче мистецтво, оскільки представляє собою історії в малюнках. Комікси користуються популярністю не лише серед учнів, а й серед студентського загалу. За допомогою коміксів представлено різноманітні художні тексти (пригодницькі, фантастичні й історичні твори). Зокрема на сьогодні видавництвом «Грані-Т» видано серію «Класні комікси», які, на нашу думку, доцільно

використовувати в освітньому процесі закладів середньої і вищої освіти (за повістю Г. Ф. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма», комедією Івана Карпенка-Карого «Хазяїн», повістю І. С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», комедією М. Г. Куліша «Мина Мазайло», повістю І. Я. Франка «Захар Беркут»);

– буктрейлер (відеоролик рекламного характеру про книгу, метою якого є популяризація певного твору). Зазначимо, що на сьогодні в Інтернет-мережі наявні буктрейлери за творами багатьох сучасних митців, проте майбутні учителі української літератури можуть створювати й власні буктрейлери з метою пропагування певного літературного тексту;

– постер чи мотиватор з літературної теми – художньо оформлений плакат, що рекламує певний твір чи письменника. Його завданням є насамперед популяризація читання серед молоді, тому студентам-філологам рекомендовано створювати й тематичні постери й мотиватори, присвячені окремим явищам мистецького процесу чи певним аспектам художнього твору;

– буклет або брошура, що містить текстову та графічну інформацію про певну книгу або творчість письменника. Наголосимо, що вони можуть слугувати доповненням до лекції чи доповіді або конкретизувати окремі положення. Зокрема студентам пропонується створювати буклети для захисту курсових робіт, а також для проведення заняття у формі прес-конференції;

– фотоколаж з літературної теми з метою популяризації конкретного художнього твору або творчості певного письменника;

– логотип (оригінальне графічне зображення, що пов'язане з конкретною темою або явищем) з літературної теми;

– «дуддл» (заставка для Google), присвячена художньому твору або письменнику. Зазначимо, що перегляд і аналіз «дудлів» сприяє усвідомленню місця

митця чи твору у світовому процесі, підвищує інтерес до творчості персоналії;

– скрапбукінг (від англ. scraps – дрібні папірці, записки та book – книжка) – це створення альбомів на основі фотографій та різноманітних вирізок, присвячених певному літературному твору або творчості письменника;

– кардмейкінг (від англ. card – листівка та making – робити) передбачає створення листівок ручної роботи з літературної тематики.

Висновки. Використання креолізованих текстів в професійній підготовці майбутніх учителів української літератури потребує певної підготовки викладачів закладів вищої освіти. Для відбору, використання чи створення зазначених текстів потрібен усвідомлений підхід і урахування особливостей функціонування психіки студентів, а також прогнозування бажаних і можливих результатів. Потрібно усвідомлювати, що використання креолізованих текстів є потужним засобом психічного впливу на майбутніх фахівців.

Відтак, у процесі розроблення навчально-методичних матеріалів на основі креолізованих текстів необхідно контролювати ступінь узагальнення змісту навчання, дублювати вербальну інформацію візуальною та навпаки, щоб за необхідності студенти могли відновити ланки логічного ланцюга.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов): учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. Москва: Издательский центр «Академия», 2003. 128 с.

2. Бернацкая А. А. К проблеме «креолизации» текста: история и современное состояние. Речевое обращение:

специализированный вестник. Красноярск, 2000. С. 104-110.

3. Большиянова Л. М. Внешняя организация газетного текста поликодового характера. Типы коммуникации и содержательный аспект языка: сб. научн. тр. 1987. С. 167-172.

4. Габидуллина А. Р. Педагогическая лингвистика: учеб. пособ. для студ. высших учеб. завед. Горловка: ГГПИИЯ, 2011. 280 с.

5. Ейгер Г. В., Юхт В. Л. К построению типологии текстов. Лингвистика текста: материалы научной конференции при МГПИИЯ им. М. Тореза. Ч. I. Москва: МГПИИЯ, 1974. С.103-110.

6. Ісаєва О. О. Креолізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності. URL: media.ipro.kubg.edu.ua/wp.../isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc. (дата звернення: 02.12.2017).

7. Концепція «Нова українська школа»: затв. Рішенням колегії МОН від 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczyia.pdf>. (дата звернення: 10.09.2017).

8. Михеев А. В. О некоторых типах взаимодействия изображения и текста. Типы коммуникации и содержательный аспект языка: сб. научн. тр. Москва: ИЯ, 1987. С. 191-199.

9. Пойманова О. В. Семантическое пространство видеовербального текста: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.19. Москва, 1997. 24 с.

10. Протченко А. В. Типологические и функционально-стилистические характеристики англоязычного путеводителя: авторефер. дисс. к.ф.н. Самара: Изд-во Самар. гос. пед. ун-та, 2006. 20 с.

11. Сорокин Ю. А., Тарасов Е. Ф. Креолізованні тексти і їх комунікативна функція. Оптимізація речового впливу. Москва: Наука. 1990. С. 180-186.

REFERENCES

1. Anisimova E. E. Lingvistika teksta i mezhkul'turnaja kommunikacija (na materiale kreolizovannyh tekstov): ucheb. posobie dlja stud. fak. inostr. jaz. vuzov. Moskva: Izdatel'skij centr «Akademija», 2003. 128 s.

2. Bernackaja A. A. K probleme «kreolizacii» teksta: istorija i sovremennoe sostojanie. Rechevoe obrashhenie: specializirovannyj vestnik. Krasnojarsk, 2000. S. 104-110.

3. Bol'shijanova L. M. Vneshnjaja organizacija gazetnogo teksta polikodovogo haraktera. Tipy kommunikacii i sodержatel'nyj aspekt jazyka: sb. nauchn. tr. 1987. S. 167-172.

4. Gabidullina A. R. Pedagogicheskaja lingvistika: ucheb. posob. dlja stud. vysshih ucheb. zaved. Gorlovka: GGPIIJa, 2011. 280 s.

5. Ejger G. V., Juht V. L. K postroeniju tipologii tekstov. Lingvistika teksta: materialy nauchnoj konferencii pri MGPIIJa im. M. Toreza. Ch. I. Moskva: MGPIIJa, 1974. S. 103-110.

6. Isaieva O. O. Kreolizovanyi tekst na urokakh svitovoi literatury yak faktor aktyvizatsii chytatskoj diialnosti. URL: media.ipko.kubg.edu.ua/wp.../isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc. (data zvernennia: 02.12.2017).

7. Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola»: zatv. Rishenniam kolehii MON vid 27.10.2016. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczya.pdf>. (data zvernennia: 10.09.2017).

8. Miheev A. V. O nekotoryh tipah vzaimodejstvija izobrazhenija i teksta. Tipy kommunikacii i sodержatel'nyj aspekt jazyka: sb. nauchn. tr. Moskva: IJa, 1987. S. 191-199.

9. Pojmanova O. V. Semanticheskoe prostranstvo videoverbal'nogo teksta: avtoref. diss. ... kand. filol. nauk: 10.02.19. Moskva, 1997. 24 s.

10. Protchenko A. V. Tipologicheskie i funkcional'no-stilisticheskie harakteristiki anglojazychnogo putevoditelja:

avtorefer. diss. k.f.n. Samara: Izd-vo Samar. gos. ped. un-ta, 2006. 20 s.

11. Sorokin Ju. A., Tarasov E. F. Kreolizovannye teksty i ih kommunikativnaja funkcija. Optimizacija rechovogo vozdejstvija. Moskva: Nauka. 1990. S. 180-186.

LILIK OLGA. PECULIARITIES OF THE CREOLIZED TEXTS' USAGE IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE UKRAINIAN LITERATURE TEACHERS

***Abstract.** The article deals with the peculiarities of the creolized texts' usage in the professional training of the future teachers of Ukrainian literature. The author describes the concept of "creolized text", emphasizes the pluralism of thoughts in relation to this definition, and analyzes the existing classifications of creolized texts based on the ratio of verbal and nonverbal components. It defines the peculiarities and prospects of the introduction of these texts in the educational process of the institutions of higher education in the context of the development of modern "clip thinking" of the young people, the criteria for the selection and creation of the creolized texts, especially the development of the educational materials on the base of the creolized texts. She comes to the conclusion that the traditional textbooks, in which the textual material is placed on the principles of linearity and logic, lose their relevance in modern society..*

The author of the article defines the conditions that should be observed in the process of the educational materials' developing on the basis of creolized texts, namely: long monologue presentation of the material should be avoided; it is advisable to select the main material, which should be divided into small blocks, the features of such structuring will depend on the discipline, theme, character of the material, the educational purpose; the material should be placed so that

each individual page contains a logically completed piece of text that is independent and independent of other pages.

Lilik O. O. investigates the specifics of the usage of the various kinds of the creolized texts (the comic book, the booklet, the logotype, the doodle, the cardmaking) in the professional training of the future teachers of Ukrainian literature.

The author concludes that the creolized texts are a powerful means of psychic influence on the students. Therefore, the tutors of the universities should consciously approach the selection and creation of such texts.

Key words: *the creolized text, the future teachers of Ukrainian literature, the professional training, the institutions of higher education.*

УДК 7.012.23

ДИЗАЙН – КУЛЬТУРА НАРОДІВ

Євген Гула,

професор кафедри рисунка та живопису Київського національного університету технологій та дизайну
ORCID: 0000-0002-3559-2179

Алла Осадча,

старший викладач кафедри рисунка та живопису Київського національного університету технологій та дизайну
ORCID: 0000-0001-5153-8028

Оксана Мазніченко,

доцент, професор кафедри рисунка та живопису Київського національного університету технологій та дизайну
ORCID: 0000-0001-8517-4955

Анотація. *У публікації проведено аналіз особливостей співвідношення дизайну й культури (національної, глобальної). Запропоновані визначення понять «дизайн» і*